

Akromov Burxonxo'ja Baxodirovich

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti mustaqil izlanuvchisi

Email: ikramovilhom@gmail.com

JAZONI IJRO ETISH MUASSASALARIDA TADBIRKORLIK FAOLIYATINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISHDA XORIJIY TAJRIBA

Annotatsiya: Ushbu maqolada Jazoni ijro etish muassasalarida tadbirkorlik faoliyatini huquqiy tartibga solishda xorijiy tajribalar asosida bir nechta rivojlangan davlatlar tajribasi misolida ma'lumotlar va qo'llanilgan tajribaviy usul va takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Jazoni ijro etish muassasalari, tadbirkorlik faoliyati, xorijiy tajriba, rivojlangan davlatlar, tajribaviy usul, Jinoyat-ijroiya kodeksi.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЙ

Аннотация: В данной статье на основе зарубежного опыта правового регулирования предпринимательской деятельности в пенитенциарных учреждениях приводятся данные и экспериментальные методы и предложения на примере опыта ряда развитых стран.

Ключевые слова: Пенитенциарные учреждения, предпринимательская деятельность, зарубежный опыт, развитые страны, экспериментальный метод, Уголовный-исполнительный кодекс.

FOREIGN EXPERIENCE IN LEGAL REGULATION OF BUSINESS ACTIVITIES IN PENALTY INSTITUTIONS

Abstract: This article, based on foreign experience in the legal regulation of business activities in penitentiary institutions, provides data and experimental methods and proposals based on the experience of a number of developed countries.

Key words: Penitentiary institutions, entrepreneurial activity, foreign experience, developed countries, experimental method, Criminal Executive Code.

KIRISH

Hozirgi kunda nafaqat milliy iqtisodiyot balki butun dunyo iqtisodiyotida ro'y berayotgan turli o'zgarishlar aksariyat hollarda tadbirkorlikning rivojlanishiga o'zining bevosita va bilvosita ta'sirini ko'rstmoqda. Tadbirkorlik asosida jamiyatning asosiy ijtimoiy va iqtisodiy muammolarini hal etishi, globallashuv jarayonida muhim sohalardan biri sifatida e'tirof etish muhim. Tadbirkorlikning asosiy jihatlari sifatida e'tirof etib o'tish joizki, taraqqiyotimizning turli bosqichlarida va har qanday sharoitlarda ham, qator muammo va qiyinchiliklar yuzaga kelganida ham (*kerakli infrotuzilma bo'lganida, kreditlarning foizi yuqori bo'lganida, havf xatarlar yuqori bo'lib, kelajagi mavhum bo'lganida ham*) asta sekinlik bilan shakllanib boraveradi.

S.Qushboqov va M.Yetmishboyev ta'kidlaganidek, Jazoni ijro etish muassasalarining mulkiy huquqlarini amalga oshirishi bir qator xususiyatlarga ega bo'lib, uning davlat organi sifatida tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishiga ruxsat etilishi, shartnomalar tuzish orqali

mablag‘ topishi qonun hujjatlarida belgilangan bo‘lsada, ammo uning huquqiy maqomiga xos barcha xususiyatlar o‘z aksini topgan aniq qonunchilik asosini, xususan O‘zbekiston Respublikasi “Ozodlikdan mahrum etish xizmatlari to‘g‘risida”gi qonunni yaratish g‘oyasini ilgari surishgan. Bu esa, Jazoni ijro etish muassasalari tomonidan mahkumlarni axloq tuzatish va qayta tarbiyalash bo‘yicha o‘z oldiga qo‘yilgan bevosita vazifalarning bajarilishi ular faoliyati samaradorligidan dalolat beradi. Ammo bu tarbiyaviy vazifalarga jazoni ular uchun belgilangan jazodan ancha oldin o‘tayotgan shaxslarga nisbatan amalga oshirish mumkin. Tuzatish va qayta tarbiyalashga tezroq erishish imkoniyatlarini hisobga olgan holda, O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi shartli ravishda ozod qilishning turli shakllarini nazarda tutadi. Shunday qilib, tuzatish va tarbiyaviy ta'sir qilish jarayonining samaradorligini tavsiflovchi elementlardan biri bu optimal vaqtda amalga oshiriladigan qayta tarbiyalashdir. Bundan tashqari, muallif samaradorlik kontseptsiyasini chuqurlashtirish va kengaytirish doirasida mahkumlarni qayta tarbiyalash bo‘yicha axloq tuzatish muassasasi faoliyatining samaradorligini belgilashga ruxsat beriladimi yoki yo‘qmi degan savolni ko‘rib chiqishni taklif qiladi. Ushbu jarayonda sarflangan moddiy resurslarni hisobga olish: axloq tuzatish ishlari, xodimlarini o‘qitish va saqlash, ishlab chiqarish sexlarini zamonaviy jihozlar bilan jihozlash, kompyuter sinflari, namozxonalar, ibodatxonalar, klublar va kutubxonalarni sotib olish xarajatlari.

Ushbu mavzuga xorijiy olimlar, Paul Gordon Laurenn, Mark Goodalen, Kenith Waltzing, E. Adamson Hoebelin tomonidan bildirilgan fikrlar amaliyati tartibga solishda juda muhimdir. Xorijiy olimlar shunday fikrlar bildirishlari mumkin:

- Xalqaro standartlarni qo‘llash: Xorijiy olimlar, Jazoni Ijro etish muassasalaridagi tadbirkorlik faoliyatini huquqiy tartibga solishda xalqaro standartlarni ta‘minlashni talab qilishadi. Ularning fikriga ko‘ra, xalqaro huquq va iqtisodiy standartlar, tadbirkorlik faoliyatini adolatli va maslahatli jarayon sifatida tartibga solishda katta ahamiyatga ega.
- Xavfsizlik va nazorat: Xorijiy olimlar, tadbirkorlik faoliyatini huquqiy tartibga solishda xavfsizlik va nazoratni kuchaytirishga muhim ahamiyat beradi. Ularning fikriga ko‘ra, tadbirkorlik faoliyati davomida xavfsizlikni ta‘minlash, nazorat va monitoringni kuchaytirish zarur.
- Transparensiya va maslahatli jarayonlar: Xorijiy olimlar, tadbirkorlik faoliyatini huquqiy tartibga solishda transparensiya va maslahatli jarayonlarni ta‘minlashni muhim hisoblaydilar. Ularning fikriga ko‘ra, faoliyat transparensiyasi va ishtirokchilarning maslahatli qatnashishi jarayonni adolatli va o‘z-o‘zini tanish bo‘lishiga olib keladi.
- Xalqaro hamkorlik: Xorijiy olimlar, tadbirkorlik faoliyatini huquqiy tartibga solishda xalqaro hamkorlikni ko‘paytirishni muhim hisoblaydilar. Ularning fikriga ko‘ra, xalqaro ko‘rsatkichlar va moliyaviy ta‘minotlar, tadbirkorlik faoliyatini huquqiy tartibga solishda yordam berish uchun muhimdir.

Ushbu fikrlar Jazoni Ijro etish muassasalaridagi tadbirkorlik faoliyatini huquqiy tartibga solishda xorijiy olimlar tomonidan bildirilgan fikrlar haqidir. Bu fikrlar faol amaliyotni rivojlantirishda va kelajakda qonuniy, iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashda muhim bo‘lishi mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi farmonining tub mohiyati ham mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirish va iqtisodiyotni erkinlashtirish, tadbirkorlikni yanada rivojlantirishni nazarda tutadi.

Harakatlar strategiyasida ko‘zda tutilgan eng muhim vazifalardan biri iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish, hususiy mulk huquqini himoya qilish va uning ustuvor mavqeini yanada

kuchaytirish, kichik biznes va hususiy tadbirkorlik rivojini rag'batlantirishga qaratilgan institutsional va tarkibiy islohotlarni davom ettirishdan iborat.

Jamiyatimizning rivojining asosiy ko'rsatkichlaridan biri tadbirkorlik bo'lib, iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan hisoblanadi.

Shu jumladan, jazoni ijro etish tizimida ham tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish nafaqat jazoni ijro etish muassasalarining iqtisodiy-ijtimoiy o'sishi va moliyaviy mustaqilligi balki, jazo muddatini o'tayotgan shaxslarni ijtimoiy hayotga moslashtirish, sodir etgan qilmishidan pushaymonligini oshirish, jamiyatga ruhan va jismonan sog'lom, yetarli tadbirkorlik qobiliyatiga ega bo'lgan, jamiyatga foydasi tegadigan shaxs sifatida qaytarish, shuningdek davlat jamoat xavfsizligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

So'nggi bir necha yillar davomida jazoni ijro etish tizimida ham tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga qaratilayotgan keng ko'lamli ishlar amalga oshirilib, bu borada Prezident va Hukumat Qarorlari va qator idoraviy me'yoriy hujjatlar qabul qilinmoqda.

Jumladan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 11 avgustdagi «Ichki ishlar organlarining ozodlikdan mahrum etish bilan bog'liq bo'lgan jazoni ijro etish sohasidagi faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-3200-son va 2019 yilning 29 yanvardagi «Ozodlikdan mahrum etilgan shaxslarning mehnat bilan bandligini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-4138-son qarorlari qabul qilinib, bunda jazoni ijro etish muassasalarida tadbirkorlik faoliyatini takomillashtirishga oid bir qator maqsadli vazifalar belgilangan.

Mazkur maqola mavzusi asosida olib borilgan ilmiy-nazariy izlanishlar va tadqiqotlar zahirida aynan jazoni ijro etish tizimida tadbirkorlikni takomillashtirishga qaratilgan qadamlardan biri bo'lib, ularga atroflicha to'xtalib o'tishni lozim deb topdik.

Jazoni ijro etish muassasalarida (JIE) tadbirkorlik faoliyatini huquqiy tartibga solish rivojlangan davlatlarda turli modellar va tajribalar orqali amalga oshiriladi. Ushbu tajribalar MDH davlatlaridan tashqari, rivojlangan davlatlar misolida o'rganilganda, ular qamoqxonalarda mahkumlarning ish bilan ta'minlanishi va tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirish orqali ularning ijtimoiy moslashuvi va rehabilitatsiyasini maqsad qilib oladi. Xorijiy tajribalardan o'rganish va ularni mahalliy sharoitlarga moslashtirish orqali samarali tizim yaratish mumkin. Quyida AQSh, Germaniya, Niderlandiya, Shvetsiya va Buyuk Britaniya, Ukarina hamda Rossiya Federatsiyasi tajribalaridan kelib chiqib, O'zbekiston uchun tatbiq etilishi mumkin bo'lgan qator yondashuvlar keltiriladi. Quyida ayrim rivojlangan davlatlarning tajribalari bilan tanishamiz:

Xo'sh, bu borada xorij mamlakati tajribasi qanday?

Ukraina tajribasi

Ukraina Respublikasi Jinoyat-ijroiya kodeksiga asosan, jazoni ijro etish muassasalarida mahkumlar umumiy o'rta ta'lim, kasb-hunar ta'limi, shuningdek, masofaviy o'rta maxsus va oliy ta'lim olishlari mumkin. Mahkumlarga «Psixologiya», «Huquqshunoslik», «Menejment», «Hisobchi», «Reklama bo'yicha mutaxassis» va boshqa mutaxassisliklar bo'yicha masofaviy o'rta maxsus va oliy ma'lumot olish imkoniyati yaratilgan.

Mahkumlar masofadan ta'lim olishlari uchun alohida maxsus kompyuter sinflari va boshqa shart-sharoitlarlar tashkil etilgan. Shuningdek, kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha o'qitish yo'lga

qo'yilgan bo'lib, ushbu kasb-hunar ta'limi o'qigan mahkumlarga yo'nalishi bo'yicha elektr ustasi, suvoqchi, yog'och o'ymakorligi, nonvoy, tikuvchi, sartarosh va boshqa bir qator kasblar bo'yicha diplom berish amaliyoti yo'lga qo'yilgan.

Ushbu ta'limning mahkumlar uchun afzalligi shundaki, davlat ta'lim hujjatida mahkumlarning jazoni ijro etish muassasasida diplom olganligi ko'rsatilmaydi.

Rossiya Federatsiyasi tajribasi

Rossiya Federatsiyasida ham mahkumlarga oliy ta'limni masofadan o'qish imkoniyati yaratilgan. Rossiya Federal jazoni ijro etish xizmati qator oliy o'quv yurtlari bilan hamkorlik yo'lga qo'ygan. Ularni o'qitish bo'yicha reabilitatsiya dasturlari, jismoniy tarbiya va san'at, hunarmandchilik va boshqa faoliyat turlari jazoni ijro etish muassasasida tashkil etilgan.

AQSH tajribasi

AQShda jazoni ijro etish muassasalarida tadbirkorlik faoliyati turli xil dasturlar orqali amalga oshiriladi. Mahkumlarni ish bilan ta'minlash va ularni tadbirkorlik faoliyatiga jalb qilish orqali ularning kelgusida jamiyatga integratsiyalashuvi maqsad qilingan. AQShda qamoqxonalarda mahkumlarni ish bilan ta'minlash va tadbirkorlik faoliyatiga jalb qilish keng rivojlangan. Asosan Federal Prison Industries (UNICOR) va xususiy sektorda ishlash dasturlari mavjud. Amerika Qo'shma Shtatlarida mahkumlarga ta'lim berish retsdiv jinoyatlarni kamaytirish va ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lgan jazoni o'tayotgan hamda mahkumlarni ozod etilganidan keyin iqtisodiy imkoniyatlarni yaxshilashga qaratilgan. Mahkumlarni oliy ta'limga o'qitish bo'yicha turli dasturlar amalga oshirildi. RAND Corporation tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarda har qanday turdagi ta'lim retsdiv jinoyatni 43 foizga kamaytirishi aniqlangan.

1. Federal Prison Industries (UNICOR): Bu dastur orqali mahkumlar turli mahsulotlar ishlab chiqarish bilan shug'ullanadi. UNICOR mahsulotlari asosan hukumat idoralariga yetkazib beriladi. Ma'lumot: UNICOR 1934 yilda tashkil etilgan va federal qamoqxonalarda mahkumlarni ish bilan ta'minlaydi.

- Faoliyat turlari: Elektronika, kiyim-kechak, mebel, sanoat mahsulotlari va xizmatlar.
- Maqsad: Mahkumlarni ish bilan ta'minlash, mehnat ko'nikmalarini oshirish va qayta ijtimoiylashtirish.
- Tartibga solish: UNICOR Federal Qamoqxona Byurosi (BOP) tomonidan nazorat qilinadi.

2. Private Prison Labor: Xususiy korxonalar ham qamoqxonalarda ishlab chiqarish faoliyatini olib borishi mumkin. Bu esa mahkumlarga ish o'rinlari yaratadi va ularga mehnat tajribasi beriladi.

- Ma'lumot: Xususiy korxonalar bilan hamkorlikda amalga oshiriladi.
- Faoliyat turlari: Ishlab chiqarish, qadoqlash, ta'mirlash va boshqa sanoat xizmatlari.
- Maqsad: Mahkumlarga ish o'rinlari yaratish va iqtisodiy foyda olish.
- Tartibga solish: Har bir shtatning qamoqxona boshqaruv organlari tomonidan nazorat qilinadi

Germaniya tajribasi

Germaniyada jazoni ijro etish muassasalarida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish ko'p jihatdan mahkumlarning qayta tarbiyalanishi va jamiyatga qaytarilishi bilan bog'liq.

1. Prison Workshops: Mahkumlar qamoqxona ichida turli korxonalarda ishlaydi. Bu korxonalar ko'pincha hukumat bilan shartnoma tuzgan yoki xususiy tadbirkorlar tomonidan boshqariladi.

- Ma'lumot: Mahkumlar turli korxonalarda ishlaydi.
- Faoliyat turlari: Mebel ishlab chiqarish, to'qimachilik, metallar bilan ishlash va boshqa qo'l mehnati.
- Maqsad: Mehnat orqali rehabilitatsiya va ijtimoiy moslashuv.
- Tartibga solish: Har bir federal yer (Bundesland) tomonidan tartibga solinadi.

2. Education and Training Programs: Mahkumlarga malaka oshirish va kasb-hunar o'rganish imkoniyatlari beriladi, bu esa ularga kelgusida tadbirkorlik faoliyatini boshlash uchun yordam beradi.

- Ma'lumot: Mahkumlarga kasb-hunar o'rganish imkoniyatlari beriladi.
- Faoliyat turlari: Ta'lim, kasb-hunar kurslari, mehnat o'rgatish dasturlari.
- Maqsad: Mahkumlarni qayta ijtimoiylashtirish va mehnat bozoriga tayyorlash.
- Tartibga solish: Federal va yer darajasidagi qamoqxona boshqaruv organlari tomonidan nazorat qilinadi

Niderlandiya tajribasi

Niderlandiyada qamoqxonalarda tadbirkorlik faoliyatini tartibga solish va rivojlantirish maqsadida bir qancha innovatsion dasturlar amalga oshirilmogda.

1. Prison Entrepreneurship Program (PEP): Ushbu dastur mahkumlarga biznes ko'nikmalarini o'rgatadi va ularga biznes rejalar tuzishda yordam beradi.

- Prison Entrepreneurship Program (PEP):
- Ma'lumot: Biznes ko'nikmalarini o'rgatish dasturi.
- Faoliyat turlari: Biznes reja tuzish, marketing, moliyaviy boshqaruv.
- Maqsad: Mahkumlarni tadbirkorlikka tayyorlash va kelgusida biznes boshlash imkoniyatini yaratish.
- Tartibga solish: Adliya vazirligi va turli notijorat tashkilotlar tomonidan qo'llab-quvvatlanadi.

2. Transitional Work Programs: Mahkumlar jazo muddati tugashidan avval xususiy sektor korxonalarida ishlashga ruxsat etiladi. Bu dastur orqali ular ish tajribasini orttiradi va kelajakdagi ish joyiga moslashadi.

- Ma'lumot: Mahkumlar jazo muddati tugashidan oldin xususiy sektorda ishlash imkoniyatiga ega.
- Faoliyat turlari: Xususiy kompaniyalarda turli lavozimlarda ish tajribasi orttirish.
- Maqsad: Mahkumlarni ish bozoriga moslashishi va kelgusida ish topish imkoniyatini oshirish.
- Tartibga solish: Adliya vazirligi va mahalliy qamoqxona boshqaruv organlari tomonidan nazorat qilinadi.

Shvetsiya tajribasi

Shvetsiyada qamoqxonalarda tadbirkorlik faoliyati asosan mahkumlarning ijtimoiy moslashuvi va mehnat bozoriga kirishlarini osonlashtirishga qaratilgan.

1. Employment and Training Initiatives: Mahkumlarga turli kasb-hunar va malaka oshirish kurslari taklif etiladi. Bu dasturlar orqali mahkumlar kelgusida o'z bizneslarini boshlash yoki ishga joylashish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Employment and Training Initiatives:

- Ma'lumot: Mahkumlarga kasb-hunar va malaka oshirish kurslari taklif etiladi.
- Faoliyat turlari: Yog'och o'ymakorligi, qishloq xo'jaligi, texnik xizmat ko'rsatish va boshqalar.
- Maqsad: Mahkumlarning mehnat bozoriga kirishini osonlashtirish.
- Tartibga solish: Kriminal Jazolar Departamenti tomonidan nazorat qilinadi.

2. Collaborations with Private Sector: Xususiy sektor bilan hamkorlik qilinadi, bu esa mahkumlarga real ish tajribasini orttirishga yordam beradi.

Collaborations with Private Sector:

- Ma'lumot: Xususiy sektor bilan hamkorlik orqali ish o'rinlari yaratish.
- Faoliyat turlari: Ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va boshqa sohalarda.
- Maqsad: Mahkumlarni real ish tajribasi bilan ta'minlash.
- Tartibga solish: Kriminal Jazolar Departamenti va xususiy sektor kompaniyalari o'rtasidagi shartnomalar orqali amalga oshiriladi.

Buyuk Britaniya tajribasi

Buyuk Britaniyada jazoni ijro etish muassasalarida tadbirkorlik faoliyatini huquqiy tartibga solish turli yo'nalishlarda amalga oshiriladi. Ma'lumotlarga ko'ra, 2014-yilda **Angliya va Uelsda** o'tkazilgan tadqiqotlarga asosan 6000 nafardan ko'p mahkumlarni o'rganish natijasida ta'lim kurslarida o'qiganlarning qayta jinoyat sodir qilish ehtimoli 7 foizga kamaygani aniqlangan.

1. Prison Industries: Qamoqxona ichida turli ishlab chiqarish faoliyatlari amalga oshiriladi, bu orqali mahkumlar ish bilan ta'minlanadi.

- Ma'lumot: Qamoqxona ichida ishlab chiqarish faoliyatlari.
- Faoliyat turlari: Mebel ishlab chiqarish, qadoqlash, metall ishlari va boshqalar.
- Maqsad: Mahkumlarni ish bilan ta'minlash va mehnat ko'nikmalarini oshirish.
- Tartibga solish: Adliya vazirligi tomonidan nazorat qilinadi.

2. Outsourcing Work to Prisons: Ba'zi kompaniyalar o'z ishlab chiqarish faoliyatlarini qamoqxonalarga ko'chiradi, bu esa mahkumlarga ish o'rinlari yaratadi.

- Ma'lumot: Xususiy kompaniyalar o'z ishlab chiqarish faoliyatini qamoqxonalarga ko'chiradi.
- Faoliyat turlari: Qadoqlash, yig'ish, ta'mirlash va boshqa ishlar.
- Maqsad: Mahkumlarga ish o'rinlari yaratish va iqtisodiy foyda olish.
- Tartibga solish: Adliya vazirligi va xususiy kompaniyalar o'rtasidagi shartnomalar orqali amalga oshiriladi.

XULOSA

Xorijiy davlatlarning mahkumlarga jazoni ijro etish muassasalarida barcha darajadagi ta'lim shakllari joriy etish amaliyoti sobiq "mahkum"larning ishga joylashish imkoniyatlarini oshiradi, qayta jinoyat yo'lga kirishini oldini oladi. Ijobiy natija berishi aniq bo'lgan xorij tajribasini qo'llashning foydasi bo'lsa bo'ladiki, illo zarari yo'q. Shunday ekan, bizda ham jazoni ijro etish muassasalarida ta'limni takomillashtirish lozim. Bunda birinchi navbatda ozodlikdan mahrum etish muassasalari bilan oliy ta'lim muassasalari hamkorlikda mahkumlarni masofaviy oliy ta'lim berish tizimini yo'lga qo'yish talab etiladi. Shuningdek, ozodlikdan mahkum etilgan talabaga nisbatan o'qishdan chetlashtirilishi to'g'risidagi qoidani bekor qilgan holda unga jazoni ijro etish muassasasida masofaviy ta'lim olishini davom ettirish imkoniyatini berish kerak. Bundan tashqari jazoni ijro etish muassasalarida kasb-hunar ta'limida o'qigan mahkumlarga yo'nalishi bo'yicha diplom olish amaliyotini joriy qilish ham, bizningcha, maqsadga muvofiqdir. O'zbekiston Respublikasida jazoni ijro etish muassasalarida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish uchun xorijiy tajribalarni tatbiq etish orqali quyidagi maqsadlar amalga oshirilishi mumkin.

Jumladan,

AQSh tajribasidan kelib chiqqan holda:

1. Qamoqxonalar ishlab chiqarish korxonalarini (O'zUNIKOR): Federal UNICOR dasturiga o'xshash davlat korxonalarini tashkil etish. Bu korxonalar orqali mahkumlar ishlab chiqarish faoliyatida qatnashishi mumkin.
2. Xususiy Sektor Bilan Hamkorlik: Xususiy kompaniyalar bilan shartnomalar tuzish orqali qamoqxonalarda ishlab chiqarish faoliyatini yo'lga qo'yish.

Germaniya tajribasidan kelib chiqqan holda:

1. Biznes Ko'nikmalarini O'rgatish: Mahkumlarga biznes reja tuzish, marketing va moliyaviy boshqaruv bo'yicha treninglar o'tkazish.
2. O'tish Dasturlari: Mahkumlarga jazoni tugatishdan oldin xususiy sektorda ishlash imkoniyatini yaratish.

Yuqoridagilar bilan bir qatorda,

- Mahkumlarning reabilitatsiyasi: Ish bilan ta'minlash va ta'lim orqali mahkumlarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilash.
- Mehnat ko'nikmalarini oshirish: Mahkumlarni kelgusida ish bozoriga tayyorlash.
- Tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish: Mahkumlarga biznes boshlash imkoniyatini yaratish.

Ushbu takliflar orqali mahkumlarning hayotini yaxshilash va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta'minlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risidagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni. «Xalq so‘zi» gazetasi, 2017 yil 8 fevral, №28 (6722).
2. <https://lex.uz/docs/3309651> O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 11 avgustdagi «Ichki ishlar organlarining ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lgan jazoni ijro etish sohasidagi faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-3200-son qarori
3. <https://lex.uz/docs/4290695?ONDATE=15.08.2022> O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yilning 29 yanvardagi “Ozodlikdan mahrum etilgan shaxslarning mehnat bilan bandligini ta‘minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-4138-son qarori
4. Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 16-apreldagi «Ozodlikdan mahrum etilgan shaxslar uchun umumiy ta‘lim va kasb-hunarga o‘qitish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarorlari
5. <https://www.dw.com/ru/s-9119>
6. <https://washingtonmonthly.com/2019/11/28/why-prison-should-include-a-college-education/>
7. <https://strategy.uz/index.php?news=1141&lang=uz>
8. Qushboqov S., Yetmishboyev M. JAZONI IJRO ETISH MUASSASALARI ISHTIROKIDA TUZILADIGAN FUQAROLIK-HUQUQIY SHARTNOMALARNING MOHIYATI VA AHAMIYATI. – 2022.